

Svilup da l'artitgel da linguas en la Constituziun federala

■ Las Constituziuns federalas dal 1848 e 1874 sa restrenschan d'enumerar las trais linguas principalas tudestg, franzos e talian sco linguas naziunalas equivalentas da la Svizra. L'onn 1938 ha il pievel svizzer reconuschì la lingua rumantscha sco «lingua naziunala» sin nivel federal. En rom da la revisiun da l'artitgel da linguas il 1996 ha il rumantsch cuntanschì sin nivel federal il status d'ina lingua parzialmain uffiziala. Cun la revisiun totala da la Constituziun federala l'onn 1999 è en pli vegnì francà il princip da territorialità en la politica da linguas naziunala.

Situaziun en la Veglia Confederaziun

La plurilinguitad po vegnir considerata sco constanta fundamentala da la Svizra. Politicamain impurtanta è quella dentant daventada pir en il decurs dal 19avel tschientaner. La Veglia Confederaziun cun ses 13 chantuns (dapi l'onn 1513)

era dapi l'onn 1291 anc per gronda part germanofona. In'exceptiun era sulettain il chantun biling da Friburg. Las linguas romanas eran limitadas a tscherts stadis alliads ubain a tschertas regiuns subditas. Allianzas temprivas da singuls stadis da la Veglia Confederaziun cun la republica municipala da Geneva han rinforzà ina tscherta orientaziun da la Veglia Confederaziun vers il territori linguistic franzos.

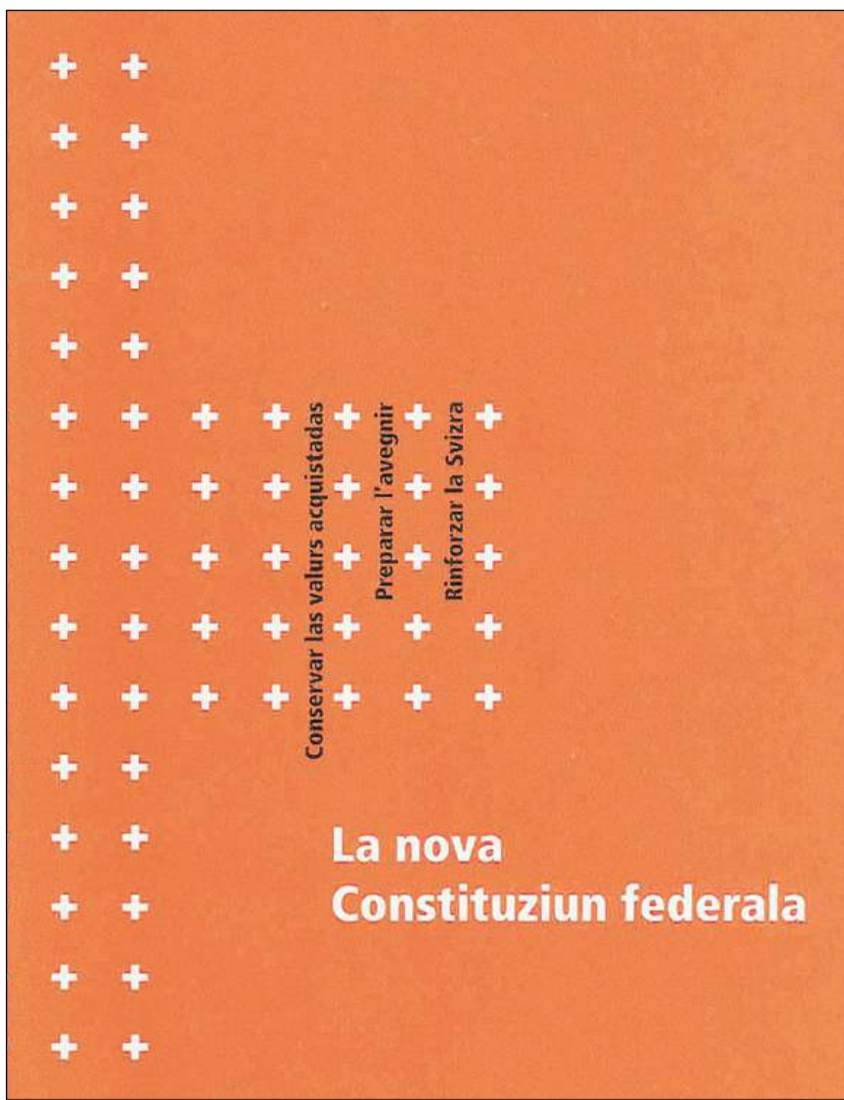
Pir cun las grondas midadas da l'onn 1798 è naschida – ensem cun l'egualità politica dals burgais – er la coscienza d'in sistem statal pluriling. Ils texts da leschas da la Republica helvetica (1798–1803) per exempel en vegnids scrits per tudestg, franzos e talian che valevan sco linguas equivalentas.

Gia durant la mediaziun (a partir da l'onn 1803) è questa egualità da las linguas dentant ida a perder e durant la restauraziun (a partir da l'onn 1815) ha il tudestg reacquistà cumplainmain sia posiziun suprema. Tuttina è gist la renunzia ad in model da stadi centralistic sco quel da la helvetica stada ina contribuziun essenziala per la nova reglamentaziun linguistica dal stadi federal svizzer a partir da l'onn 1848.

Constituziuns dal 1848 e 1874

La colliaziun pli stretga dals Confederads vers la mesadad dal 19avel tschientaner ha sveglià danovamain il basegn da reglar la communicaziun tranter las linguas. La Constituziun federala dal 1848 preveseva en l'artitgel 109:

Las trais linguas principalas da la Svizra,

Frontispizi da la nova Constituziun federala, entrada en vigor il prim da schaner 2000.

il tudestg, il franzos ed il talian, en linguas naziunalas da la Confederaziun.

Malgrà l'egualisaziun teoretica ha il talian tuttina stuì acceptar diversas inegualitads en la pratica. Ch'il rumantsch n'è betg vegnì numnà en la Constituziun federala dal 1848 è tranter auter d'attribuir al fatg ch'il chantun Grischun sez applitgava da lez temp quasi exclusivamain il tudestg sco lingua uffiziala. Pir la Constituziun chantunala dal 1880 fìxschia il rumantsch ed il talian sper il tudestg sco linguas naziunalas dal chantun Grischun.

La revisiun totala da la Constituziun federala dal 1874 mantegna en il nov artitgel 116 il text dal vegl artitgel 109. Pli navant prescriuva l'artitgel 107 che tuttas trais linguas naziunalas stoppian esser preschentadas en il Tribunal federal.

Revisiun dal 1938

En l'Italia eran sa fatgas valair enturn il 1900 vuschs irredentisticas che pretendevan d'annectar las parts da lingua taliana e rumantscha da la Svizra a l'Italia. Questas smanatschas nazionalisticas èn anc creschidas en il decurs dals onns 1930 ed han necessità las autoritads d'instradar cuntramessuras.

Animà da l'iniziativa da singulas personalitads ed organisaziuns entaifer il moviment rumantsch, ha er il Cussegl grond dal Grischun tractà la dumonda il settember 1935. Sinaquai ha la Regenza grischuna inoltrà al Cussegl federal in'istanza correspudenta. En quella vegn tranter auter fatg valair: «I sa tracta da la pli veglia lingua naziunala, d'ina lingua duvrada en Rezia dapi tschientaners e reconuschida en la Constituziun chantunala vertenta sco terza lingua naziunala. (...) Ma tuttina n'è ella betg reconuschida da la Svizra sco lingua naziunala e n'è er betg francada en la Constituziun federala.»

Cun il consentiment dal Cussegl federal e da l'Assamblea federala è il project da votaziun vegnì suttaless il 20 da favrer 1938 al pievel svizzer. L'artitgel da linguas 116 proponì en la Constituziun federala sa clamava:

1 Il tudestg, il franzos, il talian ed il retoromantsch en las linguas naziunalas da la Svizra.

2 Il tudestg, il franzos ed il talian vegnan declarads sco linguas uffizialas da la Confederaziun.

A la votaziun èn sa participads 54,33% dals umens cun dretg da vu-

schar; da quels han 574 991 ditg gea e 52 827 na. Il rumantsch è pia vegnì reconuschì sco lingua naziunala da la Svizra da 91,6% da tut ils votants e medemamain da tut ils chantuns. En il Grischun han 92,7% acceptà il project da votaziun; en auters chantuns è la cumpart da las vuschs acceptantas schizunt anc stada pli auta.

Revisiun dal 1996

L'impuls per ina proxima revisiun da l'artitgel 116 da la Constituziun federala ha il cusseglier nazional grischun Martin Bundi dà l'onn 1985. Cun sia moziun ha el pretendì dal Cussegl federal da reveder l'artitgel da linguas cun l'argumentaziun che la basa costituziunala existenta na bastia betg per promover e per mantegnair en moda suffizienta las linguas naziunalas fermamain periclitadas.

La moziun pretendeva da reconuschier il rumantsch sco lingua uffiziala da la Confederaziun per augmentar uschia sia valur e da prender mesiras per mantegnair il territori linguistic tradiziunal da las minoritads periclitadas. Ultra da quai duvevan la Confederaziun ed ils chantuns vegnids obligads espressivamain da promover la chapientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.

L'artitgel costituziunel revedì ch'il pievel ed ils chantuns han approvà il 10 da mars 1996 cun ina maioritad da vuschs da 76,2% sa clamava:

1 Las linguas naziunalas da la Svizra èn il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch.

2 La Confederaziun ed ils chantuns promovan la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas.

3 La Confederaziun sustegna las mesiras

ziun en il tudestg, il franzos ed il talian. En il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la Confederaziun.

2 Ils chantuns determineschan lur linguas uffizialas. Per mantegnair l'enclegientscha tranter las cuminanzas linguisticas, respectan els la composiziun linguistica istorica e resguardan las minoritads linguisticas tradiziunalas.

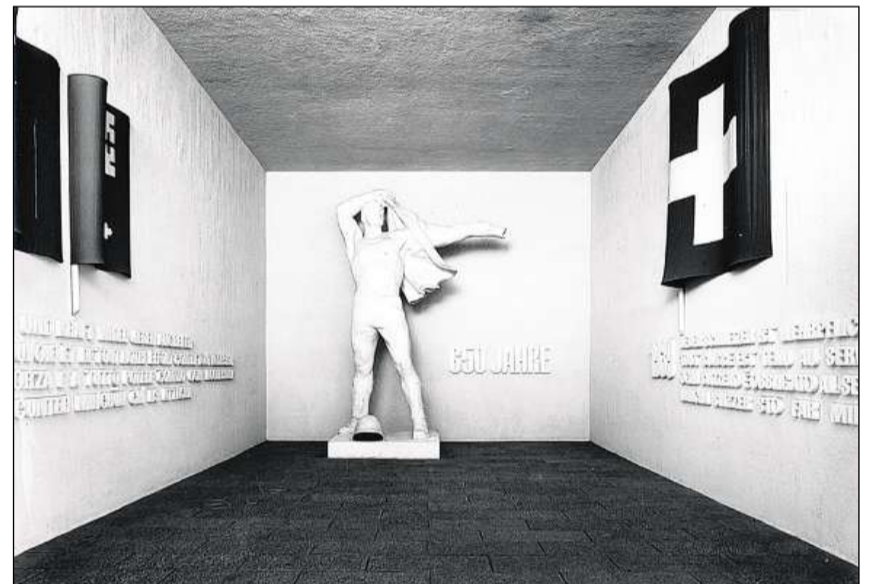
3 La Confederaziun ed ils chantuns promovan la communicaziun ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.

4 La Confederaziun sustegna la chapientscha pluriling tar l'ademplant da lur incumbensas spezialas.

5 La Confederaziun sustegna mesiras dals chantuns Grischun e Tessin per mantegnair e promover la lingua rumantscha e taliana.

Il cuntegn da quest nov artitgel da linguas è per part vegnì surpiglià dal vegl artitgel 116 (alineia 1 correspunda al vegl alineia 4, alineia 3 al vegl alineia 2 ed alineia 5 al vegl alineia 3). Cun l'artitgel 70 alineia 4 vegn la Confederaziun da nov obligada da sustegnair ils chantuns pluriling tar l'ademplant da lur incumbensas spezialas.

Nov è er l'artitgel 70 alineia 2 ch'exprima ch'ìls chantuns pon determinar sezs lur linguas uffizialas. Els èn obligads da respectar la cumposiziun linguistica usitada dals territoris e da resguardar las minoritads linguisticas tradiziunalas. Il princip territorial restrenscha – tenor il Tribunal federal – la libertad da lingua e lubescha als chantuns «da prender mesiras per mantegnair ils cunfins tradiziunals dals territoris linguistics e lur omogenitad, er sche la libertad dal singul da duvrar sia lingua materna vegn restrenschida qua tras».

La reconuschientscha dal rumantsch sco lingua naziunala è succedida en rom da la defensiun naziunala spiertala. (Inscripziuns quadrilinguas a la «Landi» 1939).

dals chantuns Grischun e Tessin per il mantegniment e la promoziun dal rumantsch e dal talian.

4 Las linguas uffizialas da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la Confederaziun. La lescha regla ils detagls.

Constituziun dal 1999

Cun la revisiun totala da la Constituziun federala ils onns 1997/1999 èn las disposiziuns dal dretg da linguas vegnidas amplifitgadas e structuradas da nov. Las linguas naziunalas (artitgel 4 da la Constituziun) èn vegnidas menziunadas en las disposiziuns generalas sco element constituent impurtant dal stadi federativ svizzer:

Las linguas naziunalas èn il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch.

La libertad da lingua, reconuschida il 1965 dal Tribunal federal sco dretg fundamental cun la restricziun dal princip territorial, è vegnida integrada da nov en furma da l'artitgel 18 da la Constituziun federala:

La libertad da lingua è garantida.

Las incumbensas e cumpetenzas da la politica da lingua èn regladas da nov en l'artitgel 70 da la Constituziun:

1 Las linguas uffizialas da la Confedera-

Lescha da linguas federala

La Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas accumplescha ils principis dals artitgels 4, 18 e 70 da la Constituziun federala e furma uschia la basa legala per promover las linguas minoritaras en Svizra, la plurilinguitad e la chapientscha tranter las cuminanzas linguistica. La lescha è entrada en vigor il prim da schaner 2010; l'ordinaziun respectiva è en vigor dapi il prim da fanadur 2010.

Sper las disposiziuns generalas tracta la Lescha da linguas las suandantas tematicas: las linguas uffizialas da la Confederaziun, la promoziun da la chapientscha e dal barat tranter las cuminanzas linguisticas, il sustegn dals chantuns pluriling sco er il mantegniment e la promoziun da la lingua e cultura rumantscha e taliana.

La preschentaziun:

Dossier «Artitgel da linguas en la Constituziun federala».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=673
www.chatta.ch

